

LIGNOSA

14

1 octubre 2016

PRESENTACIÓ

Començada la tardor, l'Arborètum-Jardí Botànic de Lleida, ofereix una imatge multicromàtica fantàstica. Els paisatges propis dels boscos caducifolis i selves temperades són els que més bellesa reserven fins a mig novembre. Tot i això, com ja us anunciàvem en el passat número, aquesta tardor també s'ofereixen un seguit d'activitats per a tots els gustos i edats. A la secció 'Agenda' podreu triar aquella que us faci més de goig.

Ara però, gaudiu dels temes que us hem preparat per aquest número.

RACÓ

Bosc mesofític asiàtic, al bioma boscos caducifolis

Editada una nova autoguia de tardor 2016, que recull 17 espècies comentades

A partir del dia 29 de setembre, coincidint amb la jornada de portes obertes, les persones que visitin l'Arborètum trobaran a la seva disposició l'autoguia "Ventall de colors de tardor" en català i castellà. Aquesta autoguia recull una selecció de 17 d'arbres i arbustos caducifolis singulars amb els que el visitant podrà contemplar les transformacions de color que experimenten aquestes plantes per poder afrontar el rigorós hivern.

Aquestes autogües, que tenen un format de DIN A-3 i estan plastificades, contenen cadascuna una relació

numerada de les plantes llenyoses que es comenten. De cada arbre o arbust hi ha una il·lustració i una breu descripció a fi que el visitant pugui reconèixer l'espècie i saber-ne alguna de les característiques o usos actuals o històrics que ha tingut. Un plànol general de l'itinerari permet en tot moment saber on es troba cada planta. Trobar l'arbre o l'arbust és molt senzill perquè les plantes seleccionades disposen d'una etiqueta verda amb un número que les identifica i que coincideix amb el que figura a l'autoguia.

Aquestes autogües es poden sol·licitar a la taquilla i han de ser retornades abans d'abandonar l'Arborètum.

VENTALL DE COLORS DE TARDOR

Les fulles dels arbres caducifolis estan gènericament programades per a renovar-se cada any. El senyal a partir del qual s'inicia aquest procés és el canvi de color de les fulles. Aquest canvi es fa principalment per dos factors: l'acortament dels dies de les hores de llum i la baixada de la temperatura.

La senyalar comença quan s'estanyen els vasos conductors del paucel al qual se'n arriba a la resta de la planta. Aleshores es desactiva el pigment verd de les plantes: els clorofil·ls, i altres substàncies allí contingudes també s'obren. Sobretot, els fulles adquireixen colors verds, grocs, taronjats, vermells i fins i tot alguns blaus.

A partir d'aquest moment els arbres es veuen de color i ho fan amb fins molt combinatòries de colors durant cada espècie autòctona. Els arbres caducifolis amb el desenvolupament de la fulla i la caiguda de la fulla.

Passegeu i contempleu, paradoxalment, quant de viva és la Natura!

Seguin la numeració del plànol i les etiquetes verdes que trobareu penjades als arbres

- 1. Sumac americà (*Rhus typhina*)** - Sumac vellutut amb la banya d'un círculo
- 2. Bedoll (*Quercus pedunculata*)** - L'arbre d'escorça blava i blanca
- 3. Xiprer dels pantans (*Taxodium distichum*)** - L'arbre que creix amb aigua

- 4. Auri vermell (*Acer rubrum*)** - L'arbre de color escarlata
- 5. Liquidambar (*Liquidambar styraciflua*)** - Arbre de fulles característiques amb caçis a la tardor
- 6. Noguer (*Quercus robur*)** - L'arbre dels reis, en referència als fruits que produeix: les nous, en part fàcilment digeribles
- 7. Fustet (*Cornus coccinea*)** - L'arbre de les pernetes
- 8. Arbre de ferro (*Parrotia persica*)** - L'arbre de fusta dura com el ferro
- 9. Ginkgo (*Ginkgo biloba*)** - El sol més antic de qualsevol arbre de la Terra
- 10. Roure americà (*Quercus rubra*)** - La mida de la gela està relacionada amb la latitud i les condicions del medi on viu

- 11. Erable argentat (*Acer saccharinum*)** - L'erable fèbils
- 12. Xop (*Populus nigra*)** - L'arbre tallavento
- 13. Titler (*Tilia platyphyllos*)** - L'arbre retenir
- 14. Beld de sant (*Sambucus racemosa*)** - Fruit de fruits vermells
- 15. Castanyer d'Índies (*Aesculus hippocastanum*)** - Dona castanyes però no són de bany
- 16. Castanyer (*Castanea sativa*)** - Arbre dels mil usos
- 17. Auri negre (*Acer monspeliense*)** - Auri que pintat el paisatge de vermell a les muntanyes i carpatges

Autoguia per seguir l'itinerari de tardor 2016 'Ventall de colors de tardor'

Text i fotografia: Josep A. Conesa Mor

CURIOSITATS DEL MÓN VEGETAL

Pinyes sobre el terra

A les brolles mediterrànies de llocs càlids i durant els mesos de maig i juny, no és gens estrany trobar-hi les inflorescències de la pinya de Sant Joan (*Leuzea conifera*). A la fi de l'estiu encara es poden reconèixer, per bé que més o menys esberlades.

La pinya de Sant Joan és una planta que pertany a la família de les asteràcies o compostes. Aquesta planta produeix inflorescències o capítols grans i de color porpra que duen nombroses estructures d'aspecte foliós (dites bràctees) imbricades i molt llustroses que recorden als estròbils o pinyes dels pins, d'aquí el nom popular i l'epítet específic.

A l'interior dels capítols es troben les llavors, les quals apareixen sempre coronades per un calze transformat en un plomall o papus, un aparell de vol que ha de garantir la disseminació de les llavors per mitjà del vent.

Pinya de Sant Joan (*Leuzea conifera*). Bonica planta de poc més de 30 cm d'alçada i de consistència herbàcia, que a la Plana de Lleida acostuma a florir per Sant Joan. Les flors es reuneixen en conjunts que recorden les pinyes dels pins.

Text i fotografia: Josep A. Conesa Mor

Història de les dahlias

El nom dàlia s'usa comunament en gairebé tothom, excepte a Rússia i a Ucraïna on és àmpliament coneguda com georgina o jorjina. Va ser trobada per primera vegada pel botànic i metge espanyol Francisco Hernández de Toledo que havia arribat a Mèxic per estudiar la flora i la fauna l'any 1572.

En 1789, el director del Jardí Botànic de la Nova Espanya, Vicente Cervantes, va enviar les primeres llavors de *Dahlia* al sacerdot i botànic, el pare Antonio José de Cavanilles del *Real Jardín Botánico de Madrid*. Les llavors van produir flors de colors brillants, raó per la qual cosa la van començar a conrear i a seleccionar els exemplars que subministraven les flors més grans, com les que ara podem observar. Cavanilles, qui va descriure per primera vegada el gènere, la va nomenar *Dahlia* en honor al botànic suec Anders Dahl. Cavanilles es va encarregar d'enviar llavors a diferents jardins botànics d'Europa. Les dàlies són la flor nacional de Mèxic.

Una de les espècies més espectaculars és la *Dahlia imperialis*. És una planta que pot arribar a assolir els 8 metres i s'anomena comunament dàlia arbòria o imperial. És nativa de Mèxic, Amèrica Central i Colòmbia i viu a les terres altes d'aquestes regions, en general per damunt dels 1.500 metres. A Guatemala les fulles s'usen com suplement dietètic. A l'Arborètum es pot observar en floració al 'bosc de taxodis' a finals d'octubre principis de novembre, la seva floració dura fins que arriben les primeres gelades.

Flor de *Dahlia imperialis* al paisatge del bosc de Taxodis

Text i fotografia: César Del Arco Garcia

CULTURA POPULAR I LITERATURA

Auró negre (*Acer monspessulanum*)

També es coneix amb el nom d'abró, arracades, arrugat o oró.

*Los dos comtes s'asseuen a la molsa,
lligats pels sons i melodia dolça;
Gentil plantat a l'ombra se queda d'un auró,
mirant els qui la música destria
i encadena uns amb altres l'harmonia,
com lliga les idees ardenta inspiració.*

Jacint Verdaguer, "Cant primer: L'aplec", Canigó.

Peu d'auró negre al paisatge de la Roureda submediterrània

*Aurons i lledoners també sospiren
mort i esbrancat quan a sos peus obriren
lo més gallard llorer del lloredar,
quan veuen sos ulls blaus que ja no miren
i, tant que reien, ara fan plorar...*

Jacint Verdaguer, "Cant novè: L'enterro", Canigó.

Fulla de l'auró negre (*Acer monspessulanum*)

Recull i fotografies: Meritxell Mor Gibert

BESTIOLES

La galeruca de l'om

La galeruca, *Xanthogaleruca luteola* Müller, és un coleòpter de la família del crisomèlids que s'alimenta de les fulles dels oms. És una espècie força freqüent en els oms ornamentals de les zones urbanes i pot causar danys importants. Els últims anys s'ha vist un increment de la seva afectació en diverses ciutats del territori espanyol.

Els adults mesuren una mica més de 5 mm, tenen una coloració groc-verdosa, amb dues ratlles fosques laterals i una més prima central. Els adults són la forma hivernant, passen l'hivern a l'escorça o cavitats dels arbres o a la fullaraca de terra. A la primavera surten i s'alimenten de les fulles, s'aparellen i les femelles fan la posta al revers de la fulla, on ponen els ous en agrupacions de 5 a 25 unitats. Els ous són ovalats, de color ocre i s'enfosqueixen a mesura que maduren. Les larves són primerament negres però després esdevenen groguenques amb bandes negres longitudinals. Passen tres estadis larvaris abans de convertir-se en pupa i després en adult. La galeruca pot tenir fins a 3 generacions cada any que es poden anar superposant, de tal manera que, segons en quin moment, en un arbre atacat es poden veure alhora adults, larves i ous.

Tant les larves com els adults viuen en tota mena d'oms. Els arbres afectats solen tenir les fulles foradades per l'acció dels adults i fulles descolorides per l'acció de la larva, que es menja el parènquima de la fulla deixant només l'epidermis. També ocasiona danys indirectes, doncs els arbres atacats es debiliten i són propensos a l'atac d'uns altres insectes, els escolítids. Aquests poden ser transmissors del fong *Ceratocystis ulmi*, causant de la malaltia coneguda com grafiosi, la qual ha suposat la mort de milers d'oms a tota Espanya.

A Lleida la galeruca és molt comú i molts oms estan afectats. La presència d'aquest insecte dins de l'Arborètum ja s'ha enregistrat tot i que, de moment, a nivells no preocupants. Tanmateix, cal fer els seguiments necessaris per veure com evolucionen els atacs.

A l'esquerra, adults i danys ocasionat. A la dreta, larva i fulla esqueletitzada per l'alimentació de la larva.

Text i fotografies: Xavier Pons

AGENDA

Visites guiades

Colors de tardor

Dia 22 d'octubre, de 18-19,30 h i 13 de novembre, de 11,30-13 h

Si vols contemplar la paleta de colors naturals més variegada i diversa que subministren alguns arbres i arbusts del món segueix aquesta visita guiada. A més de curiositats coneixeràs per què les fulles dels arbres caducifolis abans de caure al terra s'omplen de colors ocres, grocs, taronja, vermell i fúcsia segons les espècies.

Preu: 4 €. Amics/Amigues de l'Arborètum: 2 €. Places limitades. Inscripció prèvia a arboretum@pcital.cat

Conèixer els arbres que fan bolets!!

Dia 16 d'octubre, de 11-13 h

Visita guiada per l'Arborètum per conèixer una selecció d'arbres associats a les principals espècies de bolets tòxics i comestibles. Una excel·lent oportunitat per conèixer en quins boscos s'ha d'adreçar el boletaire.

Preu: 4 €. Amics/Amigues de l'Arborètum: 2 €. Places limitades. Inscripció prèvia a arboretum@pcital.cat

I si voleu aprendre a identificar els bolets i les principals famílies, aleshores us recomanem el curs 'És temps de bolets!' els dies 22 (dissabte) i 23 (diumenge) a càrrec de José Manuel Pérez Redondo i Carlos Cortés. Cal inscripció prèvia a: <http://sostenibilitat.paeria.cat/formacio-educacio-i-sensibilitzacio-ambiental/ecoactivitats>

Tallers

Taller de Bonsais combinat amb una visita guiada per l'Arborètum

Dia 15 d'octubre, de 9-13 h

Taller que combina una visita guiada prèvia per l'Arborètum per a descobrir com són i on viuen una selecció d'espècies d'arbres i arbusts que s'utilitzen per fer i cultivar bonsais (9-10,30 h). La visita serà guiada per personal de l'Arborètum. El taller de bonsais anirà a càrrec de Gerard Curcó, president del Club Bonsai Lleida.

Preu: 35 €. Amics/Amigues de l'Arborètum: 30 €. Inclou un bonsai. Places limitades. Cal inscripció prèvia fins al 7 d'octubre (inclòs) a arboretum@pcital.cat

A la tardor alguns arbres canvien de color

Dia 5 de novembre, d'11-13 h

Taller per als més petits (6-12 anys) que resol preguntes com ara... per què els arbres perden la fulla i per què les fulles canvien de color. Farem manualitats elaborades amb fruits de tardor i fulles de colors caigudes dels arbres.

Preu: 4 €. Amics/Amigues de l'Arborètum: 2 €. Places limitades. Inscripció prèvia a arboretum@pcital.cat

L'arbre a l'entorn urbà. Criteris de disseny i manteniment

Dia 12 de novembre, de 9-13 h

Destinat a arquitectes, enginyers agrònoms, enginyers forestals, tècnics de manteniment i persones interessades en el tema. S'abordaran aspectes com criteris en l'elecció de l'espècie segons la tipologia dels espais verds, normativa urbanística municipal i alineacions, criteris de disseny de les infraestructures i manteniment. Gestió de l'arbrat i els criteris de renovació. A càrrec de Marcos Manceñido, enginyer de Forests, especialista en àrees verdes.

Preu: 20 €. Amics/Amigues de l'Arborètum: 15 €. Places limitades. Inscripció prèvia a arboretum@pcital.cat

Preus ARBORÈTUM-JARDÍ BOTÀNIC DE LLEIDA

- Tallers escolars: 75 € a 100 €
- Visites guiades escolars: 65 €
- Visites guiades per a grups: 75 €

Interessats: cal inscripció prèvia a arboretum@pcital.cat

Amics i Amigues de l'Arborètum: quota anual 15 €; quota familiar 25 €; estudiants i jubilats 10 €

P LANTA A CONÈIXER

Cornus sanguinea L. [sanguinyol (cat.), sanguino (cast.), Common Dogwood (angl.)].
Cornàcies. Bosc de ribera.

Horari i calendari d'obertura

Obert de dimarts a diumenge

- ✓ De novembre a març: de les 10 a les 17 h
 - ✓ D'abril a juny i de setembre a octubre de les 10 a les 13 h i de les 16 a les 20 h
 - ✓ Juliol i agost: de les 10 a les 13 h i de les 18 a les 20,30 h
- Romandrà tancat l'1 de gener, el 6 de gener, l'1 de maig i el 25 de desembre.

Accés lliure

- ✓ Els dies de portes obertes
- ✓ El primer diumenge de cada mes

Es permet l'accés al recinte fins a 45 minuts abans de l'hora del tancament.

Visites guiades, cursos i tallers
Enric Farreny, 49 - 25198 Lleida
<http://arboretum.pcital.cat/>
Telèfon 973 700083

 arboretum
jardí botànic de Lleida
Dr. Plus Font i Quer

Lignosa, 14 (octubre 2016)

Director: Josep Antoni Conesa Mor

Maquetació i coordinació: Meritxell Mor Gibert